

Przezornie chrońmy drzewa

czyli zastosowanie zasady DNSH w praktyce dla ochrony zielonej infrastruktury

Obszary zielone, z racji pełnionych przez nie różnorodnych pożytecznych funkcji coraz częściej, zarówno na obszarach miejskich, jak i poza nimi, traktowane są jako zielona infrastruktura. Może ona obejmować zarówno kształtowane systemy takie jak parki, ogrody, tereny rekreacyjne, trawniki, alejki, zielone dachy, etc.; jak i porośnięte zielenią obszary kształtowane przez procesy naturalne (w tym lasy). Zielona infrastruktura dostarcza różnorodne korzyści: oczyszcza powietrze, reguluje temperaturę, retencjonuje wody deszczowe, wspiera różnorodność biologiczną, wpływa pozytywnie na aktywność fizyczną i relaks oraz zwiększa wartość sąsiadujących nieruchomości. Wobec postępujących zmian klimatycznych stanowi bardzo ważny element planowania przestrzennego, mający na celu stworzenie bardziej zrównoważonych, przyjaznych dla ludzi i przyrody środowisk. Antropopresja, w tym procesy inwestycyjne stwarzają zagrożenie dla zielonej infrastruktury, w tym dla drzew, będących w naszej strefie przyrodniczej ich kluczowym szkieletem – jednocześnie najtrudniejszym w skali czasu do odtworzenia.

Sposobem na ochronę zielonej infrastruktury jest z jednej strony docenienie i szacowanie jej wartości, w tym finansowej, z drugiej zaś stosowanie zasady przezorności w jej ochronie. W Unii Europejskiej zasada ta uzyskała nazwę DNSH (ang. Do No Significant Harm), czyli „nie czyn poważnych szkód” i dotyczy nieprowadzenia oraz niewspierania działalności, która powoduje znaczące szkody w środowisku. Zasada DNSH obowiązuje jako oficjalne stanowisko Komisji Europejskiej, która nie będzie wspierała z budżetu UE programów czy inwestycji zagrażających osiągnięciu unijnych celów klimatycznych i środowiskowych. Konieczność przeprowadzenia oceny DNSH wynika z art. 17 rozporządzenia (UE) nr 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających przeprowadzanie zrównoważonych inwestycji. Dodać należy, że stosowanie zasady „nie czyn poważnej szkody” jest obowiązkowe w odniesieniu do programów i projektów finansowanych z środków unijnych, przy czym ocenę zgodności z DNSH należy przeprowadzać już na poziomie planowania – strategicznego i inwestycyjnego, a także na etapie realizacji oraz oddziaływania.

Co oznacza DNSH?

Ocena zgodności z zasadą DNSH planowanych działań dotyczy analizy ich wpływu na kluczowe cele środowiskowe: łagodzenie zmian klimatu, adaptację do zmian klimatu, zrównoważone wykorzystanie i ochronę zasobów wodnych i morskich, gospodarkę o obiegu zamkniętym, zapobieganie zanieczyszczeniu i jego kontrolę, ochronę i odbudowę bioróżnorodności i ekosystemów. Większość z przedstawionych kluczowych celów środowiskowych ma bezpośredni związek z zieloną infrastrukturą. W sposób oczywisty dotyczy to kwestii klimatycznych i bioróżnorodności. Poprzez powiązanie zielonej infrastruktury z błękitną (woda i środowiska wodne) ważne jest też oddziaływanie na cele dotyczące wody, zaś wpływ zieleni na poprawę jakości powietrza pozytywnie działa na zmniejszanie zanieczyszczeń. Dlatego też ochrona zielonej infrastruktury, w tym w szczególności drzew jawi się jako kluczowe wyzwanie cywilizacyjne naszego pokolenia.

Dźwignią wprowadzania zasady przezorności środowiskowej "DNSH" (Do No Significant Harm) mogą być fundusze unijne. Zasada DNSH oznacza bowiem, że projekty finansowane przez fundusze unijne nie mogą znacząco szkodzić środowisku i społeczeństwu. Przyjrzyjmy się istotnym aspektom dotyczącym zasady DNSH. Kluczowa jest ochrona środowiska i społeczności - projekty finansowane ze środków unijnych muszą przestrzegać zasad ochrony środowiska naturalnego oraz interesów społeczności lokalnych. Dla oceny wpływu ważna jest analiza oddziaływania na środowisko. W przypadku projektów, które mogą potencjalnie wpłynąć na środowisko, wymagane jest przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko. Zasada DNSH ma też wyjątkowo ważne powiązanie z horyzontalną zasadą zrównoważonego rozwoju, czyli takiego, który spełnia współczesne potrzeby, nie zagrażając zdolności przyszłych pokoleń do zaspokajania własnych potrzeb. W trakcie planowania i realizacji projektu ważne jest uwzględnienie opinii i potrzeb lokalnych społeczności. Na etapie realizacyjnym niezbędne jest monitorowanie wpływu działań na środowisko i społeczność oraz do regularne raportowanie wyników. Ważne są też konsekwencje – w tym finansowe. W przypadku naruszenia zasady DNSH może zostać cofnięte dofinansowanie lub nawet nałożona kara.

DNSH dla ochrony zielonej infrastruktury

Stosowanie zasady DNSH (Do No Significant Harm) w kontekście ochrony zielonej infrastruktury ma na celu zapewnienie, aby rozwój i realizacja działań nie miała znaczącego negatywnego wpływu na środowisko i zasoby naturalne, a raczej przyczyniała się do ich ochrony i zrównoważonego wykorzystania.

Aby zastosować zasadę DNSH w kontekście ochrony zielonej infrastruktury należy, o ile jest to wymagane prawnie, zacząć od kompleksowej analizy oddziaływania planowanego projektu na środowisko – tak by zidentyfikować potencjalne zagrożenia i wpływy na zieloną infrastrukturę. Na etapie planowania bardzo ważna jest identyfikacja obszarów i zasobów chronionych (w tym drzew jako siedlisk gatunków). Należy upewnić się, że planowane działanie nie koliduje z obszarami chronionymi lub innymi obszarami o szczególnym znaczeniu ekologicznym. Kolejnym ważnym krokiem jest zastosowanie zasad planowania przestrzennego w celu uwzględnienia ochrony zielonej infrastruktury np. poprzez wyznaczanie stref ochronnych, obszarów zielonych i korytarzy ekologicznych.

Wskazane jest również stosowanie technologii ekologicznych i materiałów, które są bardziej przyjazne dla środowiska. Na przykład, w przypadku budowy celowe jest stosowanie materiałów zapewniających przepuszczalność powierzchni dla wody i powietrza. Istotne, szczególnie na obszarach zurbanizowanych jest także zagospodarowanie wód opadowych - pozwalające na zatrzymywanie i spowalnianie spływu wód, co pomaga w zachowaniu naturalnego cyklu hydrologicznego. Jeśli prowadzone działanie wymaga usunięcia lub zniszczenia części zielonej infrastruktury, niezbędne jest zainwestowanie w odtworzenie lub ochronę innych obszarów, aby skompensować stratę. Przy czym niezbędne jest zapewnienie efektu trwałości. W przypadku zielonej infrastruktury, w tym drzew – może to oznaczać nawet okres minimalnie kilkunastoletni.

Myśląc o zieleni i jej ochronie nie można zaniedbać konsultacji społecznych i zaangażowania lokalnej społeczności. Od samego początku procesu inwestycyjnego wskazane jest włączenie mieszkańców i lokalnych społeczności w proces planowania i wdrażania działań. Jest to wyjątkowo cenne dla pozyskania opinii, dobrych rad i sugestii, które mogą pomóc w minimalizowaniu negatywnych wpływów na zieloną infrastrukturę. Kontakt z lokalnymi społecznościami może też pomóc w monitorowaniu wpływu projektu na zieloną infrastrukturę oraz pozwolić na szybką identyfikację ewentualnych problemów i podjęcie odpowiednich działań korygujących. Nie należy również zapominać o edukacji oraz świadomości pracowników, podwykonawców oraz partnerów na temat

znaczenia ochrony zielonej infrastruktury oraz korzyści wynikających z zastosowania zrównoważonych praktyk.

Wdrażanie zasady DNSH w kontekście ochrony zielonej infrastruktury wymaga staranności, współpracy z ekspertami środowiskowymi oraz ścisłego przestrzegania przepisów i norm dotyczących ochrony środowiska – w tym standardów oraz dobrych praktyk. To ważne – bo ochrona zielonej infrastruktury przyczynia się do zrównoważonego rozwoju, a także tworzy zdrowsze i bardziej przyjazne dla ludzi środowisko.

Zasady ochrony drzew

Stosowanie zasady DNSH (Do Not Significantly Harm) w kontekście ochrony zieleni i drzew wymaga podejścia opartego na zrównoważonym planowaniu i realizacji projektów. Dla zastosowania zasady DNSH przy użyciu standardów ochrony zieleni i drzew niezbędna jest dokładna analiza terenu, na którym planowane jest działanie – w tym identyfikacja istniejących obszarów zielonych, drzew i innych elementów naturalnych, które mogą być zagrożone. Analiza powinna być wykonana w terenie, w trakcie jej prowadzenia niezbędna jest też ocena niewidocznych elementów, w tym zasięgu korzeni.

Przydatna jest identyfikacja wartości ekologicznych i krajobrazowych – w tym na przykład unikalnych gatunków roślin czy siedlisk. Wartością krajobrazową mogą być malownicze widoki czy charakterystyczne (unikatowe, wyjątkowe, sędziwe, etc) drzewa. Należy jednak pamiętać, że każda zieleń jest cenna – również ta typowa dla danej okolicy oraz ta, która wyrosła samorzutnie. Z uwagi na odporność, dopasowanie do lokalnych warunków oraz pełnione funkcje ta pozornie mniej atrakcyjna zieleń bywa nawet cenniejsza, bo może okazać odporniejsza na czynniki stresowe i związane ze zmianami klimatu.

Bardziej wartościowa od nowo tworzonej zieleni jest ta już istniejąca. Dlatego najrozsądniejszym podejściem jest pozostawienie istniejących drzew i innych roślin nienaruszonych. Jeśli konieczne jest przeniesienie drzew można ewentualnie skorzystać z usług specjalistów w dziedzinie arborystyki – ale powinna być to ostateczność. Istotna jest minimalizacja ingerencji w istniejącą roślinność, w tym ich wycinkę drzew, cięcie lub inne uszkodzenia. Jeśli konieczne jest usunięcie roślinności warto rozważyć możliwościami odtworzenia lub zasadzenie nowych roślin w innych lokalizacjach.

Stosowanie zrównoważonych technik budowlanych może również pomóc chronić zieloną infrastrukturę – choćby poprzez ochronę korzeni, unikanie uszkodzeń pni czy stosowanie specjalnych zabezpieczeń na placu budowy. Sposobem ograniczania strat w zieleni jest regularny monitoring stanu zieleni i drzew na placu budowy. Działania konserwacyjne lub reakcyjne są szczególnie istotne w okresach suszy czy też na początku sezonu wegetacyjnego. Należy pamiętać, że każde działanie wymaga dokumentowania – zarówno postępów jak i problemów. W razie problemów potrzebne będą kroki naprawcze. W przypadku wątpliwości lub potrzeby specjalistycznej wiedzy na temat ochrony zieleni i drzew wskazane będą konsultacje ze specjalistami: inspektorami ochrony drzew, arborystami czy też biologami.

Stosowanie zasady DNSH w kontekście ochrony zieleni i drzew wymaga staranności, planowania oraz współpracy z ekspertami. Opłaci się nam to, gdyż odpowiednie zachowanie i ochrona zieleni przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju oraz tworzą zdrowsze i bardziej ekologiczne otoczenie, a unikanie zniszczeń zieleni i drzew zwiększy bezpieczeństwo finansowe realizacji projektów.

Czas na standardy ochrony drzew

Ułatwieniem dla stosowania zasady DNSH dla ochrony zielonej infrastruktury są standardy. Można w tym celu wykorzystać lokalne przepisy i standardy. Większe miasta często mają takie standardy

wprowadzane zarządzeniami władz wykonawczych lub uchwałami rad. W przypadku realizacji projektów finansowanych ze środków unijnych stosowanie standardów ochrony drzew i zieleni jest zalecaną dobrą praktyką.

Obowiązująca Umowa Partnerstwa na okres programowania funduszy 2021-2027, będąca kluczowym dokumentem programującym wydatkowanie funduszy unijnych w Polsce w rozdziale dotyczącym zasady DNSH wyraźnie nakazuje ochronę drzew. Zapisy Umowy wskazują by „właściwe instytucje zarządzające zapewnią, aby w ramach realizowanych przedsięwzięć infrastrukturalnych uwzględniane były zagadnienia związane z ochroną zieleni. Mając na uwadze ochronę różnorodności biologicznej i potrzebę adaptacji do zmiany klimatu (w szczególności na obszarach miejskich), wycinka istniejących drzew i krzewów będzie ograniczona do minimum w trakcie realizacji projektów współfinansowanych ze środków polityki spójności.” Umowa Partnerstwa zaleca też stosowanie standardów ochrony zieleni: „instytucje zarządzające będą dokładały starań, aby w ramach realizowanych przedsięwzięć uwzględniane były zagadnienia związane z ochroną zieleni (np. **poprzez stosowanie standardów ochrony zieleni** tam, gdzie zostały one opracowane i przyjęte).” Szczególna dbałość o tereny zielone powinna być realizowana w projektach rewitalizacyjnych, które nie mogą obejmować wycinki drzew i krzewów ani zwiększania powierzchni nieprzepuszczalnych w miastach (placów, rynków itp.), chyba że udokumentowano zagrożenie z ich strony.

Najbardziej uniwersalnymi i szeroko uzgodnionymi standardami ochrony drzew i zieleni w aspekcie stosowania zasady DNSH są standardy wypracowane przez Fundację EkoRozwoju, we współpracy ze Stowarzyszeniem Ochrony Krajobrazu w ramach projektu „Drzewa dla zielonej infrastruktury Europy” finansowanego ze środków programu LIFE Unii Europejskiej, które dostępne są na stronie <http://drzewa.org.pl/standardy/>.

Pakiet standardów obejmuje diagnostykę, proces inwestycyjny oraz cięcia i pielęgnację. Standard inspekcji i diagnostyki drzew porządkuje, systematyzuje i dookreśla procedurę oraz treści oceny drzew na dwu poziomach – podstawowym i zaawansowanym. Pomaga uzupełnić obecne procedury lub wprowadzić nowe, pomocne oceniającym drzewa – diagnostom i weryfikującym wyniki – zamawiającym te oceny i wydającym decyzje. Standard wprowadza kompleksowość oceny oraz stanowi przewodnik po najważniejszych cechach diagnostycznych.

Kluczowy dla stosowania zasady DNSH jest standard ochrony drzew i innych form zieleni w procesie inwestycyjnym obejmujący kompleksowe procesy od projektu do wykonania, opisując i porządkując obiekty ochrony, sposoby jej realizacji – w tym technologie prac oraz osoby odpowiedzialne. Stanowi on realną pomoc dla wszystkich podmiotów procesu inwestycyjnego, ułatwiając ustalanie celów, procesy realizacji oraz kontroli i oceny.

Uzupełnieniem standardów ochrony drzew w procesach inwestycyjnych jest Standard cięcia i pielęgnacji drzew, który systematyzuje rodzaje prac na drzewach i w ich otoczeniu, wyraźnie oddzielając różne rodzaje cięć, wzmocnień mechanicznych oraz prac poprawiających bytowanie drzewa – pielęgnacyjnych. Poza technicznym aspektem poprawności wykonywania prac uwzględniono także ich znaczenie dla różnych kategorii drzew oraz cel stosowania. Takie podejście pozwala uporządkować rodzaje prac na drzewach i w ich otoczeniu określić ich cel i zakres oraz stosowanie, jak też polepszyć komunikację między zamawiającymi i wykonawcami. Zastosowana w standardzie metoda uwzględniając potrzeby drzew pozwala na dostosowanie działań dla jak najdłuższego trwania drzew w zgodności z potrzebami bezpieczeństwa publicznego.

Celem najistotniejszego z punktu widzenia stosowania zasady DNSH **Standardu ochrony drzew i innych form zieleni w procesie inwestycyjnym** jest przedstawienie sposobów skutecznej ochrony drzew i innych form zieleni w ramach realizowanych procesów inwestycyjnych. W tym kontekście

Standard wskazuje: procedury oraz sposoby ochrony zieleni w nawiązaniu do etapów inwestycji, narzędzia ochrony zieleni oraz sposoby ich stosowania, dobre praktyki i zalecenia w zakresie ochrony zieleni. Standard dotyczy ochrony drzew oraz innych form zieleni i jest kierowany do wszystkich stron procesu inwestycyjnego: inwestorów (zarządców terenów, inspektorów nadzoru), projektantów (wszystkich branż), wykonawców (kierownika budowy, kierowników robót wszystkich branż). Standard ma zastosowanie na obszarze inwestycji oraz w zasięgu jej oddziaływania.

Zalecenia opisywane w Standardzie ochrony drzew i innych form zieleni w procesie inwestycyjnym wskazują, aby wdrażać rozwiązania służące zachowaniu różnorodności biologicznej na etapie przygotowania inwestycji, a w szczególności dokumentacjach przedprojektowych (typu koncepcje) oraz projektowych. Dla zachowania zasady DNSH odnośnie zieleni konieczne jest zachowanie jak największej liczby drzew i krzewów, w szczególności drzew sędziwych. Standardy ochrony zielonej infrastruktury zalecają minimalizowanie działań związanych z przekształcaniem naturalnego ukształtowania terenu i zastanych warunków siedliskowych, poprawę warunków siedliskowych w zakresie adekwatnym do potrzeb, projektowanie szaty roślinnej i funkcji w nawiązaniu do zastanego siedliska oraz wskaźników chłonności terenu dostosowanych do potrzeb ochrony danego siedliska a także wdrażanie działań związanych z kształtowaniem małej retencji (błękitna infrastruktura).

Koniecznym zaleceniem wynikającym ze standardu jest, aby wskazanie do usunięcia danego drzewa zawsze było traktowane jako ostateczność i zostało poprzedzone analizą rzeczywistych kolizji projektowanego zagospodarowania terenu z drzewem, jego stanu zdrowotnego, wartości przyrodniczych oraz możliwości zastosowania rozwiązań technicznych umożliwiających jego ochronę i zachowanie oraz możliwość dalszego prawidłowego rozwoju drzewa.

Zyski z ochrony drzew i straty przy ich niszczeniu

Właściwa ochrona drzew to inwestycja w przyszłość. Aby drzewa nam służyły, powinny w przestrzeni kontrolowanej i zdominowanej przez ludzi podlegać pewnym normom, które pozwalają na ich bezpieczne i wieloletnie utrzymanie.

Z drugiej strony brak stosowania standardów ochrony drzew zgodnie z zasadą DNSH może spowodować problemy i skutki finansowe w przypadku projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej. Biorąc pod uwagę wcześniejsze problemy z niszczeniem drzew i szeroko rozumianej zielonej infrastruktury Unia Europejska kładzie w obecnym okresie programowania i wydatkowania funduszy 2021-2027 szczególny nacisk na zrównoważony rozwój i ochronę środowiska naturalnego. Projekty finansowane ze środków UE muszą spełniać szereg wymagań dotyczących ochrony przyrody, w tym drzew i obszarów zielonych. Jeśli projekty nie są zgodne z tymi wymaganiami, może wystąpić szereg problemów. Pierwszym z nich może być odrzucenie wniosku o finansowanie podczas procesu oceny wniosków. Jeśli projekt zostanie zatwierdzony, ale później okaże się, że nie jest zgodny z zasadami DNSH dotyczącymi ochrony drzew i środowiska, to finansowanie może zostać wstrzymane. Kolejny problem może pojawić się gdy w trakcie realizacji projektu okaże się, że nie spełnia on wymagań dotyczących ochrony środowiska, może być konieczne wprowadzenie zmian lub dostosowań w celu dostosowania go do tych wymagań. To może wiązać się z dodatkowymi kosztami i opóźnieniami.

Nie bez znaczenia jest też wpływ na reputację i zaufanie społeczne. Brak zgodności z wymaganiami ochrony środowiska może wpłynąć na reputację instytucji odpowiedzialnej za projekt oraz utrudnić uzyskanie finansowania na przyszłe projekty. Dlatego też, w szczególności jeśli projekt jest finansowany ze środków Unii Europejskiej, zaleca się bardzo dokładne zrozumienie i przestrzeganie wszystkich wymogów dotyczących zasad DNSH w aspekcie ochrony drzew i środowiska. Jest to nie

tylko kwestią spełnienia wymagań prawnych, ale także dbałości o zrównoważony rozwój oraz długoterminowe korzyści dla społeczności i środowiska naturalnego.

Lipiec 2023. Wersja 2.0 skrócona i poprawiona

Publikację przygotowano dla potrzeb **Instytutu Drzewa** <https://instytut-drzewa.pl>

Autor: Krzysztof Smolnicki; Współpraca Kamil Witkoś-Gnach

O autorze: Krzysztof Smolnicki lider społeczny, ekolog, trener, autor szeregu publikacji dotyczących społecznej kontroli nad wydatkowaniem funduszy publicznych, w tym z UE. Aktywnie działa w Polskim Alarmie Smogowym oraz Ruchy Przyjaciół Drzew; prezes Fundacji EkoRozwoju, wiceprezes Związku Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć.